

L'aparellament de veus disfressades: aproximació crítica a una prova clàssica en el mesurament formal de les actituds lingüístiques

per Marina Solís Obiols

Resum

Els estudis sobre actituds lingüístiques són d'un interès especial per a la sociolingüística. A partir del mesurament formal d'aquestes i dels resultats que se'n deriven es pot preveure el comportament lingüístic dels membres d'un determinat grup social pel que fa a l'ús de varietats lingüístiques en situacions de bilingüisme o bidialectalisme.

En el marc de la metodologia utilitzada en el camp de les actituds lingüístiques, aquest article se centrarà en la descripció i crítica bibliogràfica de la coneguda prova d'aparellament de veus disfressades (*matched guise technique*). La prova consisteix, a grosso modo, a demanar a les persones entrevistades que valorin les qualitats personals d'uns parlants enregistrats en cinta magnetofònica en què *un mateix* parlant utilitza *diferents* varietats lingüístiques. Aquesta prova ha estat utilitzada abastament en els estudis i recerques sobre actituds lingüístiques, tant en l'àmbit de la sociolingüística internacional com catalana.¹

Sumari

1. Introducció
2. Actituds lingüístiques i comportament lingüístic
3. Els mètodes directes i indirectes
4. La prova d'aparellament de veus disfressades
5. Conclusions
6. Bibliografia

1. Introducció

Els estudis sobre actituds lingüístiques són interessants per a la sociolingüística, tal com dèiem més amunt, per la seua capacitat per a "predir" un determinat comportament lingüístic: l'elecció d'una llengua en comunitats multilingües, la lleialtat lingüística, el prestigi lingüístic...

Amb tot, paradoxes de la ciència han fet que des dels estudis sobre sociolingüística no s'hagen dedicat recerques serioses, tant des d'un punt de vista teòric com metodològic, al treball sobre les actituds lingüístiques, lligades estretament a la psicologia social del llenguatge.² A més, els intercanvis de coneixements teòrics i metodològics entre aquestes dos disciplines entorn de les actituds lingüístiques han estat pocs i pobres, ja que tant la sociolingüística com la psicologia social del llenguatge han seguit camins paral·lels, tanmateix quan les obligades aportacions recíproques entre les dos disciplines han fet acte de presència (veg. Agheysi&Fishman, 1970; Cooper&Fishman, 1974).³

¹ Aquest article s'ha elaborat en el marc del gaudi de la beca (FIAP) per a la formació d'investigadors en àrees prioritàries (sociolingüística) (CIRIT-Generalitat de Catalunya), durant els anys 1997-2000. La beca es dedicà a l'estudi de les actituds lingüístiques interdialectals en l'àmbit de l'escola, a la ciutat de Lleida. El director de la investigació fou el Dr. Miquel Pueyo París, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Lleida, a qui agraeixo especialment els seus comentaris.

² L'actitud és un dels conceptes fonamentals de la psicologia social, i es pot definir com a "disposició mental envers un objecte". L'actitud indica allò que estem disposats a fer, almenys, interiorment, i fa de pont entre l'opinió i la conducta.

³ Les dades sobre actituds lingüístiques obtingudes a partir dels estudis en sociolingüística podrien ser, per exemple, un bon banc de proves perquè tant les teories com la metodologia sobre les actituds es puguin comprovar.

2. Actituds lingüístiques i comportament lingüístic

Pel que fa a l'estudi sobre les actituds lingüístiques s'han desenvolupat diferents teories,⁴ de les quals, principalment, sobresurten dos: la *mentalista* i la *behaviorista*, segons el seu concepte d'actitud.⁵ Mentre que el corrent mentalista propugna les actituds lingüístiques com a estats mentals i neurals de disposició (Allport, 1967), no directament observables, però inferibles gràcies a uns estímuls apropiats, el corrent behaviorista considera les actituds com a conductes o respostes a una situació determinada (Agheyisi&Fishman, 1970).

Amb tot, alguns autors com ara Bierbach (1988), conclouen que a l'hora de dur a terme les recerques empíriques, aquestes dos escoles presenten diferències poc significatives.⁶

Un dels aspectes, però, que sí que diferencien els dos corrents des del punt de vista teòric, és la concepció multicomponencial o unicomponencial de les actituds lingüístiques: per als behavioristes, les actituds solament presenten un component, l'afectiu, mentre que per als mentalistes, les actituds presenten tres components: l'afectiu, el conatiu i el cognitiu. Els estudis de Lambert i el seu equip de treball de la Universitat canadenca de McGill sobre psicologia social del llenguatge, i pioners pel que fa al desenvolupament i l'aplicació de la prova d'aparellament de veus disfressades, es basen en aquesta teoria multicomponencial.

Axí, el corrent behaviorista presenta un greu inconvenient científic perquè, només amb el component afectiu no es pot preveure la conducta verbal (ni cap altra cosa) (López Morales, 1989) al contrari que en el cas del corrent mentalista. La capacitat predictiva sobre el comportament lingüístic de les concepcions mentalistes les ha convertit en les preferides a l'hora d'establir models teòrics sobre les actituds lingüístiques.

3. Els mètodes directes i indirectes

L'inici de l'interès sobre l'estudi de les actituds lingüístiques com a variable en els estudis de sociolingüística té el seu origen en els treballs de Lambert --ja un clàssic--, qui, tal com dèiem abans, juntament amb altres col·laboradors va experimentar la prova d'aparellament de veus disfressades, de tipus *indirecte*, en el context quebequès on a partir de la gravació d'uns textos per individus bilingües en francès i en anglès, aquests van ser avaluats per "jutges", de L1 (o primera llengua) francès o anglès, amb la intenció de posar de manifest les inclinacions i les preferències sobre la *personalitat* d'aquests --o tot el contrari--, aspectes determinats en última instància per la varietat lingüística utilitzada cada cop pels individus enregistrats (Lambert, 1960; 1967).⁷

L'aplicació d'aquesta metodologia, de tipus experimental, ha rebut tota una sèrie de crítiques que, en la majoria dels casos, han servit per a la seua revisió i un millor ús.

Un dels debats metodològics sobre l'estudi de les actituds lingüístiques se centra en la utilització d'una metodologia de tipus directe o indirecte (Cooper&Fishman, 1974); de tipus *directe*, podríem destacar com a exemple més paradigmàtic l'ús dels qüestionaris; i com *indirecte*, la prova d'aparellament de veus disfressades.

De fet, les tècniques de tipus indirecte com la prova d'aparellament de veus disfressades permeten un major grau d'introspecció i de "privacitat" per a la persona entrevistada (Lambert, 1967), amb la consegüent afloració de respostes més "espontànies" i sinceres.

⁴ Com que disposem d'un espai limitat per a una explicació, encara que siga breu, sobre les diferents teories sobre les actituds lingüístiques, vegeu Agheyisi i Fishman (1970: 137-140).

⁵ També hem d'esmentar el corrent ideocrític-sociològic, en què el concepte d'actitud lingüística pertany a la superestructura ideològica d'una formació social determinada: les actituds pertanyen al saber quotidià que tenim sobre els objectes de la vida diària (Berger-Luckman, 1967; esmentat per Schieben-Lange, 1973, pàg. 143-44).

⁶ Veurem la diferenciació bàsica metodològica entre els dos corrents a l'apartat Els mètodes directes i indirectes d'aquest article.

⁷ Per a una descripció més detallada de la prova, vegeu l'apartat 4. La prova d'aparellament de veus disfressades.

D'altra banda, en el qüestionari de tipus directe, es plantegen diferents aspectes connotats metodològicament com a negatius, com ara: *i*) possible ambigüitat pel que fa a la formulació de preguntes directes i indirectes, i encara més si es té en compte, en alguns casos, l'ús de termes com ara 'llengua', 'dialecte', aquest darrer connotat tradicionalment de manera negativa; *ii*) les limitacions que comporta l'escriptura, respecte de la fluïdesa i del detallisme que permet l'oralitat, a l'hora de respondre aquest tipus de qüestionari.

Amb tot, no hem d'oblidar que el tipus de pregunta formulada en els qüestionaris de caràcter directe i "oberts" estimula les persones entrevistades a expressar lliurement les seues actituds envers l'objecte proposat (Agheyisi&Fishman, 1970). En general, però, l'ús de qüestionaris, sia "oberts" o "tancats" –en els qüestionaris "tancats" es plantegen preguntes amb respostes de "sí" o "no", o poden proposar respostes "escalades"— comporta que cada afirmació o pregunta feta, com que no està emmarcada en un context comunicatiu, pot ser interpretada de maneres diferents i, per tant, distorsionadores (Bierbach, 1988).

A parer nostre, però, el que permet una major preferència envers l'ús d'una metodologia indirecta, és que la utilització del qüestionari –de tipus directe--, sobretot el que planteja les respostes escrites a preguntes de tipus "obert", comporta escollir o decidir de manera *racional*, si no és, també *racionalment*. Per tant, per tal d'evitar aquesta distorsió s'han buscat mètodes més indirectes, tenint en compte el component *afectiu* de les actituds lingüístiques que, molt sovint, es presenten com irracionals i amb molts prejudicis (Bierbach, 1988).

Així, amb l'ús de metodologies classificades com indirectes, com ara la prova d'aparellament de veus disfressades, es pretén subsanar les possibles mancances derivades de l'aplicació metodològica dels qüestionaris o, el que ve a ser el mateix, d'una metodologia de tipus directe .⁸

4. La prova d'aparellament de veus disfressades

Recordem que la prova consisteix a demanar a les persones entrevistades que valorin les qualitats *personals* d'uns parlants enregistrats en cinta magnetofònica en què *un mateix* parlant utilitza *diferents* varietats lingüístiques. D'aquesta manera, les persones entrevistades avaluaran les *qualitats personals* dels individus enregistrats --sense saber que són la mateixa persona--, segons la varietat lingüística que aquests utilitzen, i d'acord amb els estereotips i prejudicis socials formats sobre aquestes varietats lingüístiques, que acostumen a estar homogeneïtzats. Per tal de caracteritzar encara més aquesta prova, abans de donar compte dels aspectes metodològics que poden ser-ne revisats, passarem a descriure'n breument els components més rellevants, que són els següents:

- i*) es tenen en compte les variables de "sexe"; "edat"; "L1"; "varietat utilitzada en les relacions interpersonals familiars", etc. dels "jutges" que avaluen les "veus" enregistrades;
- ii*) es tenen en compte les variables de "sexe"; "edat"; "veu" i "varietat lingüística" de les persones enregistrades.
- iii*) es treballa el text-estímul vehiculat per la varietat lingüística utilitzada en l'enregistrament, tant des d'un punt estrictament lingüístic (aspectes fonètics; morfològics; sintàctics i lèxics), com des del punt de vista estilístic (registre formal, informal...).
- iv*) les persones entrevistades no tenen cap informació sobre les "veus"; és a dir, no saben que les "veus" que vehiculen almenys dos varietats lingüístiques diferents pertanyen a la mateixa persona, i que aquestes estan, a més, *disfressades*; aquest és l'origen del nom de la prova: *aparellament de veus disfressades*;
- v*) hi ha un control absolut de la variable "veu", amb l'eliminació dels trets de velocitat, volum, timbre, to, etc. En aquesta prova, però, la importància recau en la manipulació dels

⁸ Aquest raonament, però, no exclou el fet que es puguin dur a terme estudis en aquest àmbit utilitzant tant una metodologia de tipus directe com indirecte, tal com plantegen Fishman i Cooper (1974). Així mateix, aquests autors també posen de manifest que en l'estudi sobre actituds –a seques– en el camp de la psicologia –també a seques– tenen un grau de fiabilitat major els resultats obtinguts a partir de l'aplicació d'una metodologia de tipus directe.

trets lingüístics del text-estímul oral, més que no pas en la manipulació dels trets de la veu de les persones enregistrades.

vi) el temps d'enregistrament del text-estímul oral hauria de ser, com a màxim, de dos minuts per tal d'evitar que les persones entrevistades prestin més atenció als trets lingüístics del text-estímul del que ho farien en una situació no experimental.

vii) es demana als "jutges" o persones entrevistades, que avaluin les qualitats personals de les persones enregistrades a partir de les seues "veus", com si avaluessin la "veu" d'un desconegut en una conversa telefònica.

viii) un qüestionari permet atribuir a les "veus" característiques de la personalitat de les "veus" avaluades (intel·ligència; lideratge; atractiu físic; estatus social, antipatia...).

Segons el mateix Lambert (1967), les persones entrevistades solen trobar interessant la participació en aquesta prova, que consideren com un joc. Cal dir, però, que la major part dels estudis sobre actituds lingüístiques que han utilitzat la prova d'aparellament de veus disfressades s'han dut a terme en centres educatius.

Així, amb els resultats obtinguts gràcies a l'aplicació d'aquesta prova es ratifiquen les intuïcions sobre *prejudicis estereotipats* envers una determinada varietat lingüística i, per tant, envers el (sub)grup social que l'usa, i també es ratifica el fet que es produeix una autoavaluació negativa dels usuaris de la varietat lingüística menys prestigiada.⁹

4.1. La crítica i l'aparellament de veus disfressades

4.1.1 Els estereotips (in)existents

Lambert (Gardner i Lambert, 1972) indiquen algunes limitacions en l'aplicació del seu mètode:

i) d'una banda, es pregunta si les mesures d'actituds que apareixen són el que la persona entrevistada realment creu o el que la persona entrevistada creu que ha d'expressar en públic sobre les seues opinions;

ii) d'altra banda, Lambert també es planteja si l'enregistrament provoca l'aparició de l'estereotip, a partir del qual es farien la resta d'associacions que es reflectirien en les dades obtingudes.

De fet, i tenint en compte aquest darrer aspecte, Hudson (1979: 205) també creu que la prova d'aparellament de veus disfressades pot fer caure en estereotips que a la pràctica no existeixen, ja que la persona entrevistada podria jutjar d'acord amb les dades del qüestionari que proporciona l'enquestador i no d'acord amb les pròpies opinions.

4.1.2. La natura experimental de la prova

Un altre dels aspectes connotats de manera negativa pel que fa a l'aplicació d'aquesta prova, en són els trets *experimentals*: normalment, la prova d'aparellament de veus disfressades s'ha utilitzat per treballar amb grups de persones en aules o laboratoris, i per això ha estat qualificada d'*artificial* o poc "natural"; a més, per a Robinson (1978), les situacions experimentals, per defecte, forcen l'individu a respondre.

De la mateixa manera, l'ús d'un text-estímul oral creat per a l'experiment ha fet augmentar el grau d'escepticisme envers la consecució d'un resultat significatiu amb el seu ús (Tajfel, 1962; Lee, 1971; Robinson, 1972). Fins i tot, Lee (1971) planteja el fet que la repetició seguida d'el mateix missatge pot comportar que els "jutges" prestin més atenció a les característiques lingüístiques que diferencien les varietats utilitzades respecte del que podrien fer-ho en una situació normal i no condicionada.

4.1.3. La pressuposició monoestilística de les varietats utilitzades

A més, aquesta tècnica pressuposa, en els seus orígens, l'existència d'un únic estil funcional per a les varietats lingüístiques avaluades (Agheyisi&Fishman, 1970), la qual cosa no permet d'explicar el significat social de la capacitat multiestilística dels parlants en diferents

⁹ Podeu contrastar aquestes afirmacions amb alguns dels resultats i les dades dels estudis sobre actituds lingüístiques (interdialectals, català-castellà) que s'han dut a terme en sociolingüística catalana: Ros (1979); Pueyo (1980); Boix (1985); Woolard (1992); Solís (1996); Villaverde (1998).

contextos o en diferents graus de coneixement de les varietats lingüístiques avaluades. Una possible solució metodològica per a aquesta errònia pressuposició ha estat desenvolupada en l'estudi de Kimple (1968) amb la tècnica del *mirror image*.¹⁰

5. Conclusions

Un cop hem donat compte, de manera molt breu, de les principals qüestions plantejades entorn de l'aplicació de la prova d'aparellament de veus disfressades en els estudis sobre actituds lingüístiques, en destaquem els aspectes següents:

- i) l'ús d'una metodologia de tipus directe o indirecte, que ha provocat un debat.
- ii) el possible aflorament d'estereotips inexistents en la pràctica sobre les varietats lingüístiques enregistrades;
- iii) el caràcter experimental de la prova;
- iv) la crítica envers un plantejament monoestilístic de la prova;

Tenint en compte aquestes qüestions, intentarem de donar algunes solucions per tal de subsanar aquestes mancances metodològiques.

Així, pel que fa al primer apartat (i), el fet d'optar per l'ús d'una metodologia de tipus indirecte com la prova d'aparellament de veus disfressades respon al fet que s'aconsegueix un major grau d'introspecció personal que comporta, alhora, unes respostes menys racionals i, per tant, menys condicionades, i espontànies i/o sinceres.

Pel que fa al segon aspecte (ii), el mateix Lambert (1967: 343-44) ens dona la resposta, tenint present aquesta possible limitació metodològica:

"a technique has been developed that rather effectively calls out the stereotyped impressions that members of one ethnic linguistic group hold of another contrasting group. The type and strength of impressions depends on characteristics of speakers –their sex, age, the dialect they use, and very likely, the social-class background as this is revealed in speech style. The type of reaction and adjustments listeners must make to those who reveal, though in their speech style, their likely ethnic group allegiance is suggested by the traits that listeners use to indicate their impressions".

A més, per a llimar algunes de les mancances presentades en els apartats (iii) i (iv) es podria dur a terme l'enregistrament dels textos-estímuls orals –almenys un parell de converses– amb uns textos bilingües (català i castellà, per exemple) o bidialectals (dialecte central i nord-occidental, del català) en un context formal (ús de la varietat estàndard, p. e.: una conversa entre un estudiant i un professor sobre un llibre de lectura en una classe) i informal (ús de la varietat no estàndard, p. e.: conversa entre dos amics sobre una pel·lícula comercial entre dos amics). Així, l'enregistrament d'aquests textos contextualitzats estilísticament, permeten subsanar alguns dels trets de la prova que més sobresurten pel seu caràcter experimental i permet l'avaluació multiestilística de les persones enregistrades.

De manera complementària a l'aplicació de la prova, l'ús de l'entrevista semidirigida amb algunes de les persones enquestades permetria els aspectes següents:

- i) el discurs de les persones entrevistades sobre diferents aspectes relacionats amb el nostre centre d'interès; un discurs que, pel fet de ser oral és molt més detallat i també espontani (o sincer), cosa que reforçaria aquesta, diguem-ne "necessitat" per a l'obtenció fidedigna de dades en l'estudi de les actituds lingüístiques.

¹⁰ Aquesta tècnica consisteix a gravar diferents conversacions en contextos formals i informals amb individus bilingües –també seria possible amb individus bidialectals– que intercanvien els seus rols, així com també participen en aquestes converses amb diferents graus de coneixement de les varietats utilitzades. Els "jutges" han de deduir, a partir d'aquestes gravacions, quin paper desenvolupa cada individu enregistrat, el seu estatus ocupacional, on té lloc la conversa, el tema d'aquesta i si és apropiat l'ús d'aquelles varietats, segons el context formulat.

- ii) el plantejament de situacions de comportament lingüístic contextualitzades en situacions *reals* i experimentades per les persones entrevistades, ja que el caràcter semidirigit de l'entrevista així ho permet;
- iii) la introducció de situacions de la vida quotidiana no experimentades per la persona entrevistada, i d'interès per al comportament lingüístic: en relació amb els mitjans de comunicació, davant un personatge de la vida política,...

D'aquesta manera, també es podrien ratificar o contrastar els resultats derivats del qüestionari de la prova d'aparellament de veus disfressades, des d'una perspectiva qualitativa, i atenent al component conatiu de les actituds lingüístiques.

Finalment, voldríem dir que les llacunes teòriques i metodològiques en els estudis sobre actituds lingüístiques, i les poques aportacions tant des de la sociolingüística com de la psicologia social del llenguatge en aquest sentit, continuen alimentant les mancances en l'aplicació i el desenvolupament metodològics, cosa que repercuteix, sens dubte, en el grau de fiabilitat i de significació de les dades obtingudes en aquests estudis.

6. Bibliografia

- AGHEYISI, R.; FISHMAN, J. (1970): "Language Attitudes: A Brief Survey of Methodological Approaches", a *Anthropological Linguistics*, 12. Pàg. 137-157.
- Azjen, I.; Fishbein, M. (1975): *Belief, Attitude, Intention and Behaviour*. Reading: Addison-Wesley.
- Azjen, I.; Fishbein, M. (1980): *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Baker, C. (1992): *Attitudes and Language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bierbach, Ch. (1988): "Les actituds lingüístiques", a A. Bastardas; J. Soler (ed.): *Sociolingüística i llengua catalana*. Barcelona: Empúries. Pàg. 155-183.
- Boix, E. (1993): *Triar no és trair. Identitat i llengua ens els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- Bourhis, R. Y. i Leyens, J. P. (ed.) (1996): *Estereotipos, discriminación y relaciones entre grupos*. Madrid: MacGraw-Hill.
- Cooper, R. L.; Fishman, J. (1974): "The study of language attitudes", a *International Journal of the Sociology of Language*, 3. Pàg. 5-19.
- Gardner, R. G.; Lambert, W. (1972): *Attitudes and motivation in a second-language learning*. Rowly Massachusetts: Newbury House Publishers.
- Giles, H.; Bourhis, Y. (1976): "Methodological Issues in Dialect Perception: Some Social Psychological Perspectives", a *Anthropological Linguistics*, vol. 18. Pàg. 294-304.
- Giles, H.; Baker, S.; Fielding, G.: "Communication Length as a Behavioral Index of Accent Prejudice", a *International Journal of the Sociology of Language*, 6. Pàg. 73-82.
- Lambert, W. E. et al. (1960): "Evaluational Reactions to Spoken Language", a *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60. Pàg. 44-51.
- Lambert, W. E. et al. (1967): "A Social Psychology of Bilingualism", a *Journal of Social Issues*, vol. 23. Pàg. 91-108.
- Lee, R. R. (1971): "Dialect Perception: a Critical Review and Re-Evaluation", a *Quarterly Journal of Speech*, 57. Pàg. 410-17.
- López Morales, H. (1989): *Sociolingüística*. Madrid: Editorial Gredos.
- Robinson, W. P. (1978): *Lenguaje y conducta social*. México: Trillas.
- Solís, M. (1999): "Estudio sobre la metodología utilizada en el campo de las actitudes lingüísticas", a *Actas del III Congreso de Lingüística General, vol. I i II*. Salamanca: Universidad de Salamanca. Pàg. 1.529-1.535.
- Tajfel, H. (1972): "Experiments in a Vacuum in the Context of Social Psychology: A Critical Assessment", a J. Israel; H. Tajfel (ed.). Londres: Academic Press.

Marina Solís Obiols

Col·laboradora de recerca

[Departament de Filologia Catalana](#)

[Universitat de Lleida](#)

msolis@filcat.udl.es